

Književna poročila.

E. Ehrlich: *Grundlegung der Soziologie des Rechts*. Monakovo in Lipsko, založba Duncker & Humblot, 1913. Str. 409.

Slovenski Pravniki je leta 1913. (XXIX., str. 257. do 276.) objavil poročilo o nemškem pokretu za »prsto« pravo. Referat je bil natisnjen ali pa vsaj spisan, preden je izšla Ehrlichova knjiga. V kratkem uvodu sem označil za predborca in v pregledu sem nazval za pomembnega pristaša nove struje našega pisatelja Ehrlicha, dočim sem kot glavnega vodnika prostopravnikov imenoval freiburškega docenta Herrmanna U. Kantorowicza. Da sem njega prištel Kantorowiczevim pripadnikom, se je pisatelju za malo zdelo, in vložil je s pismom protest pri Pravnikovem odboru. Pojasniti je torej treba, da nismo nameravali g. pisatelja omalovaževati¹⁾, marveč poročevalec je bil zgolj sledil mnenju prostopravnikov, o katerih je poročal, osobito Fuchs (Juristischer Kulturkampf, Karlsruhe 1912, stran 1, in nasl. v uvodu), ki pripisuje Kantorowiczu (D. R. Z. 1911., str. 353.) izrek, da išči sodnik norm samotvorno t. j. »prsto« in da z normami izpopolnjuje vrzeli, ki so v izobličenem pravu t. j. v ukaznem pravu in v završenem pravu navad. Niti prej niti sedaj nismo imeli nobenega povoda, da bi ometali trditev, da je Gnaecus Flavius (Kantorowicz, *Der Kampf um die Rechtswissenschaft*, 1906.) faktično sprožil in razvnel boj nemških pravnikov, saj se tega boja nikdar nismo nameravali udeleževati. Dandanes imamo pač še manj povoda kaj takega storiti, saj so se razmere in seveda tudi pravne razmere na jugu bivše monarhije korenito izprevergle. Zategadelj prepuščamo nemškimi pravnikom, naj sami doženejo, ali gre Ehrlichu ali Gényju prvenstvo, da je zamislil novo praviško gibanje; ali je »pravne norme« pa »kulturne norme« prvi razločeval Ehrlich ali Maks Ernst Mayer, in kar je še takih vprašanj. Kot gledavci prostopraviških reformskih nasvetov in osnutkov se, rekel bi, zmerom bolj oddaljujemo od okolja, ki se nam je včasih le sumljivo zdelo, ker smo vedeli, da gre tudi za poizkuse, usposobiti prešibki nemški pravni sistem za cilje, ki jih nikoli ne bo. Naša pot ne drži v smer, kamor se koplje pandetsko znanstveno spoznavanje, marveč proč od te preuveličevane in oboževane pandektologije, za katero so veliki nemški učenjaki izgubili mnogo sil; toda naša pot tudi ne drži po ključastih ridah modernistov in reformistov, ki so, nekateri nevede, drugi pa vedoma, služili jačenju in oboroževanju prava za svetovno gospodovanje ter devali in nalepljali različne obveze in obliže na gobovo telo, ki je pogubljeno. Ehrlich ne

¹⁾ Če mu pride ta ocena sploh pred oči, naj nam g. pisatelj oprostí mnogoletno zamudo, ki jo je vojna zakrivila!

spada k prostopravnikom te sorte. On jih visoko nadkriljuje. On je sociolog v pravem pomenu besede.

Dokler je bila absolutna predstaviteljica človeške družbe organizirana država, ves ta čas je bila sociologija tuja in sumljiva veda. V velikih angleških in francoskih ustavnih krizah se je porodila kljubovavka. Prvi njeni začetki sezajo daleč nazaj. Že Harrington, Milton in osobito Hobbes, dalje Ferguson in Smith so bili angleški sociologi. Francoski literatski sociologi so bili socialni filozofi, socialist — potrjevavec Rousseau, socialni kritik Voltaire in Comtov predhodnik Turgot. Vendar računajo navadno postanek sociologije izza prvih takozvanih sistemov, ki sta ju ustvarila Spencer in Comte. Čeprav je dandanes pravna sociologija obmejna veda občne sociologije, vendar so očetje občne sociologije pravniki. Njim je bilo treba pojmovno pregledati vse panoge družabnega življenja, ker so ustvarjali moderno ustavno in upravno pravo. Angleži in Francozi so uvedli nova pravna načela v državo in družbo ter so postali na potu od filozofije k življenju očetje sociologije (Brinkmann).

Ko bereš na prvi strani knjige Ehrlichovo posvetilo Paulu Frédéricu Girardu, že kar zaslutiš prizadevanje, nemško pravoslovje približati zahodnoevropskemu pravoslovju in ga tako spasiti pogube, da bi slepo vztrajalo na zdavnaj prebolelih stopnjah verbalne vzgoje. Sedanje nemško-rimsko pravoslovje še ne ve, da je družba v najširšem smislu življenski red, ki je od države nezavisen. Poizkus, to osnovno načelo o družbi presaditi v okorelo pravno vedo in to-le vedo sociologično-znanstveno preosnovati, ta poizkus imenuje pisatelj: »osnutje sociologije prava.« Dandanes, pravi pisatelj, prištevamo družabnim vedam vsak nauk o človeški družbi, i teoretični i praktični nauk, enako teoretično, pa tudi praktično vedo o narodnem gospodarstvu (takozvano nacionalno ekonomijo), statistiko, politiko. Za skupnost vseh teoretičnih družabnih ved se je izza francoskega filozofa Augusta Comta torej izza približno 100 let udomačil naziv: sociologija. Poizkušajo sicer, da bi dali sociologiji posebno vsebino, da bi jo napravili za svojsko vedo, in da bi — enotno zbravši vsebino vseh teoretičnih družabnih ved — sociologija obstala kot nekaj enotni »obči del« družabnih ved. Pisatelj ne priporoča, da bi se imenovala ta veda sociologija, ker bi bilo za skupnost družabnih ved potem treba drugega naziva. Jurisprudenca sta nam bila dosedaj teoretični in praktični nauk o pravu. To nazivanje se je udomačilo in bo obstalo. Toda treba bo, proti pravi teoriji prava, pravoznanstvu, postaviti praktično jurisprudenčo, ali, koder se ne bo bati nesporazumenja, jurisprudenčo v obče. Ker je pravo družaben pojav, sta obe vrsti jurisprudenče družabni vedi, toda pravo pravoslovje je del teoretične družabne vede, sociologije. Pravna sociologija je znanstveni nauk o pravu.

Miselno jedro Ehrlichove knjige je: težišče pravnega razvoja vseh dob in tudi današnjih dni ni v zakonodaji, ne v pravoslovju, niti v sojenjstvu, ampak v sami družbi. Morda je v tem stavku zapopaden vsak osnutek pravne sociologije, pravi pisatelj v uvodu. Kadar moreš ves zmi-

sel obširne knjige sprijeti v en sam stavek, je knjiga dobra. A Ehrlichova knjiga je boljša in od vseh dosedaj v Nemcih izšlih pravoslovnih knjig najboljša. V Nemcih bo morda mejnik grandiozne naivitete dosedanega pojmoslovja. Odslej bo tudi v območju nemškorskega pravnega sistema težja stvar, temelje družbe iz pravnih razmer deduktivno razlagati. Pravna sociologija izpeljuje obratno: pravo iz razmer družbe. V vsaki družbi poteka pravo iz družabnih razmer, postaja pravni stavek ter vpliva kot pravni stavek zopet na družbo. S temi zaključki prepreda pisatelj vse pravne panoge in življenjske razmere, vse pravo, vse življenje in ves promet. Podeljen mu je dar prikupljive zgovornosti, da ž njo živo ožarja najbolj krhke tvarine.

V poglavju o teoriji običajnega prava govori pisatelj o našem Bogišću, ki ga imenuje Savignyjevega učenca. Bogišć ni ugotavljal pravnih stavkov, ampak preiskoval je pravne razmere in pravne ustroje. Po tem potu je poizkušal spoznavati pravo narodovo. Priredil je več ko 800 vprašanj, in odgovore, ki so mu dohajali iz vseh krajev, je zbral v svojem »Zborniku sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena.« Pisatelj se brani proti očitku z Dunaja, da je hotel Bogišća utajiti in da je iz Bogišća vzel misli svojim sociološkim delom, ter pravi: »Ebensowenig kann ich zugeben, dass ich den Grundgedanken meiner soziologischen Arbeiten ihm (sc. Bogišću) verdanke.« Hvali ga, da je »ein Genie des Konkreten, sein Fragebogen ist ein Meisterwerk des Verständnisses für die Rechtsvorstellungen und die daraus beruhenden Ordnungen einer zurückgebliebenen Gesellschaft.« A splošnih misli da iščeš pri Bogišću zaman. Podelil je sicer obilo gradiva, ki je neprecenljivo, toda duševni obzor mu je majhen: »er beschränkt sich ganz auf die einer ursprünglichen Gesellschaft eigentümlichen Einrichtungen, für die Verhältnisse einer höheren Gesittung, eines reicheren Lebens, des modernen Verkehrs hat er nicht das geringste Interesse.« Po tem merilu da je soditi, koliko je on Bogišća prekosil. Nato pisatelj prizna, da je ravno Bogišć spisal edini zakonik, ki ustreza popolnoma zahtevam, katere je Savigny terjal od zakonodaje, namreč črnogorski zakonik (das Gesetzbuch über das Vermögen für Montenegro), ki je zgrajen na skrbno in metodično preiskanih jugoslovanskih pravnih običajih, ne samo na pravnih stvkih, ki so prav pičli, temveč osobito na konkretnih pravnih odnošajih in pravnih ustrojih. Da je ustvaril priznано mojstrsko delo, to je Bogišću — tako pravi — omogočilo preiskovanje, ki je bilo naperjeno na izsledbo tega, kar je še bilo, kar je še obstalo, ne pa toliko na historično razumevanje. To razumevanje je reč, ki je zakonodavcu ni treba, pravi pisatelj.

Ehrlichova sociologija je dokaz globoke duševne revolucije, ki je nastala brez zakonodaje in pomenja preobrazbo vsega nemškorskega pravoslovja. Za nas ta revolucija ni zgolj teoretična, saj se nam je »pre-naučiti«, kakor terjajo popolnoma nove razmere, in menda občutimo ravno zato svojo veliko uboštvo dvakrat hudo. Ako si želiš knjige, da z njeno pomočjo izpregledaš in se zaveš nove dobe, evo Ti Ehrlichove, ki Te po-

vede iz ideologične metode, dialektičnih konstrukcij in doktrinarnega pojmovstva visoko gori v induktivne metode pravne sociologije, kjer ne boš pogrešal zaslombe ustanoviteljev moderne francoske in angleške države. Najbolj znamenite, velike in znane so pridobitve sociologov na ustavnem in upravnem terišču. Toda, glej! Našim učenjakom, ki so se dajali znanstveno voditi o teh vprašanjih, a so zašli v metafizične sfere, kakor da se človeštvo izza 17. in 18. stoletja še ni ničesar naučilo, očitajo celo skromni praktični pravniki, češ da jih pušča njihova »statistična« metoda na cedilu, kadar se spravijo na problem revolucije ali na vprašanja, ki se tičejo naših novih razmer. Zelo zajemljivo je, da niti ti dinamikarji ne priznavajo nobenega od države nezavisnega življenjskega reda, in da operirajo deduktivno z golim vizumom. Tudi ta struja komponira brez kontrapunkta.

Dr. France Goršič.

Dr. Ernst Junk: Das Verbrechertum im Kriege. Kriminalpsychologische und kriminalistische Denkwürdigkeiten aus dem Weltkrieg. Karl Harbaer. Wien und Leipzig, 1920. Strani 114; cena 13 M 40 pf.

Pisatelj dr. Junk je še danes auditor-podpolkovnik in voditelj dunajskega vojnosednega arhiva. V predgovoru nam razodene, da je on rešil vojnosedni arhiv avstro-ogrske armade — okrog milijon spisov — pred razdelitvijo med poedine nacionalne nasledstvene države. Pisatelj hoče javnosti predočiti bistvo in dogovorjene uredbe označenega arhiva in pa pokazati smernice za znanstveno delovanje, ki se nudi v okviru tega arhiva. Taki svrhi služi naj po njegovem namenu ta knjiga, ki bodi predhodnik za vse tiste razprave, katere pričakuje od pripadnikov vseh nasledstvenih držav. Po teh besedah, še bolj pa po naslovu knjige bi utegnili misliti, da bo njega vsebina v resnici posebno imenitna . . . Pa kar nič se ne pomišljajmo dejati, da sem jo po prečitaniu odložil z nemalim začudenjem, kako se more pod tako imenitnim naslovom podati vsebino tako borne znanstvenosti. Ne bi je v tem listu niti omenil, ako ne bi bil predmet — vojnosedni arhiv — tudi za nas pomemben v državnopravnem pogledu.

Internacionalizacija vojnosednega arhiva bivše avstroogrske armade je pač zahteva, ki jo moramo hočeš nočeš vzdržati. Tisti pripadniki naše države, ki so se okrivili s kakšnim difamujočim zločinom, naj se ne šopirijo med nami kot sceleris puri ljudje. Saj tudi niso bili vredni vojaške amnestije. In takih bo več, kakor slutimo! Gotovo je važno, da se ohranijo glede takih zločincev spisi in da se jih privede k zasluženim kaznim preje, tem bolje. Glede znanstvene bire iz tega arhiva pa bo pač skepsa na mestu. Prvič o popolnosti spisov quoad numerum ne more biti govora; koliko zabotev spisov je šlo ob prevratu v ogenj ali v blato, in koliko baš najtehtnejših slučajev je ostalo vsled prevrata nedokončanih! Baš največji hudodelci so lahko kupičili svoje zločine in če so le o pravem času zahtevali, da gredo v fronto, poslej pa o pravem času spet popihnil v zaledje, — ostali so nekaznjeni — do konca vojne! Glede kakovosti spisov pa velja, da o kakšni enotnosti sodnega postopanja še govora

ne more biti. Saj je vsak pristojni poveljnik delal po svoje, sodniki sami pa, ki so bili redko izšolani sodniki, se tudi niso potrudili delati v resnici v duhu k. pr. reda. Dr. Junk se na vse te pomisleke ne ozira, da, on vrednost svojih statističnih izsledkov sam utesnuje, ko za svoja izvajanja uporablja le dele materiala vojnosednega arhiva!

Knjiga prinaša po predgovoru in očitju zgodovine postanka vojnosednega arhiva osmero poglavij, ki imajo včasih naslov nalik dunajskim predmestnim časopisom (na pr. Bluttrache und Sühnegeld, Tuez-la!, Eine Köpenickiade im Felde). Poglavja pa so skoraj vseskozi skromni izvečki iz spisov. »Krvna osveta« iz Srbije bi brez škode odpala. Poglavje »Straflose Feigheit« prinaša nekaj primerov za to, kako medla je ostala justica, če je šlo za kriminalne častnike. Pisatelj je pristavil nekaj opazk o zvezi med strahopetnostjo in naravo, pa pozabil, da se je med vojno baš v tem pogledu mnogo grešilo, ker se je »človeško« naziranje uveljavljalo pri sodiščih pač glede — častnikov, pri moštvu pa dopuščalo, da so častniki postopali brutalno po predpisu kazenskega zakonika brez intervencije sodišč! — »Seltsame Mordtaten« nam pove najprej, da je bilo od vojnih sodišč po prekih sodih v celi vojski 166 oseb radi umora in troje radi uboja usmrčenih. Od teh pa je bilo le 23 vojakov, drugi so bili civilisti, največ — Junkove besede! — Srbi, Albanci in vojni vjetniki. Če kje, veljajo tu pomisleki, ali je ta statistika popolna . . . , in pa, ali je šlo tu res za umore Koliko je bilo obešenih in ustreljenih po prekem sodu, sklicanem brez formalnosti, na povelje — generalov ali pa tudi še nižjih poveljnikov! Pri teh »čudnih« umorih prinaša Junk zopet primer krvne osvete iz Albanije . . .

V poglavju »o napačnem poveljevanju kakor vzroku za pobune« čitamo nekaj primerov revolt izstradanega, izmučenega moštva. Avtor priporoča, naj bi se s čitanjem teh in enakih spisov pribavilo pouk za prihodnje, kako je pravilno poveljevati; toda težko si je misliti, kako je mogel avtor smatrati to priporočilo sam za resno. Nekoliko pozno je prišel s tem nasvetom vsekakor . . . Predkaznovani v vojni se po avtorjevih izvajanjih v posebnem poglavju nikakor ne smejo izločiti iz armade na bejnem polju. S statistiko, o kateri nam sam pove, da ni popolna, nam pokaže, koliko predkaznovanih je dobilo hrabrostne svetinje, potem pa pravi, s tem utegne biti dokazano (dürfte damit erwiesen sein), da so predkaznovane osebe vojaški posebno sposobne! Hoče pač upravičiti prav tistega duha avstrijskoogrškega militarizma, ki je, v dijametralnem nasprotstvu z naziranjem v Nemški državi, gonil vse hudodelce v fronto, češ, to so tiči . . . Pri tem pa je avtor popolnoma prezrl, kar je skušal vsak praktik, da so ti lačni junaki dobivali svoje hrabrostne svetinje prav pogostokrat za drzno — natvezena junaštva!! —

»Razžalitve med oficirji« so poglavje za se, s katerim hoče avtor dokazati, da naravnost malenkostno število takih žaljenj kaže, da nacionalne razlike v oficirskem koru bivše avstroogrške armade in pa le-tega tako pestro družabno pokoljenje ni ogrožalo skupnega življenja v ar-

madi ... Pa avtor je delal sklepe iz spisov le 27 poveljstev in ni povedal, kakšne kompaktne narodnosti so bile v tistih zborih zastopane. Zdi se, kakor bi avtor obrnil še enkrat oči pobožno k bivšim nebesom avstroogrškega nemškega ali ogrskega oficirja, ki je vžival vse prostosti, dočim drugonarodnim oficirjem niti niso dovolili, čitati svojenarodnih časopisov. (Na piavski fronti od 1. julija 1918 do prevrata nismo smeli dobivati niti aboniranih slovenskih časopisov.) — »Tuez-la!« je storija, ki naj bo pikantna; govori o zdravniku, katerega je žena kruto varala, ko pa jo je zadavil, je bil oproščen, kajti njegovi kolegi so dejali, da trpi na intermitujoči blaznosti. Interesantno bi bilo zvedeti, če je ta mož še danes — zdravnik! Tega pa avtor ni dognal. — Köpenickiada na bojnem polju je le eden izmed, milo rečeno, stotin ubožnih spričeval, kako slepo se je dalo častništvo varati po zločincih, ki so se odeli s častniškim krojem.

Še najpomembnejši je za nas konec knjige, ki prinaša dobesedni statut vojnosednega arhiva z motivi vred. Ta arhiv se nam predločuje po statutu za centralni registrski urad, ki je solastnina vseh držav, nastalih na bivšem avstroogrškem teritoriju. To solastnino izvršujejo lahko tudi zastopniki teh držav, ako se potrudijo na lastne stroške v arhiv na Dunaju. Občevanje z arhivom je pripuščeno na strani držav v lastnem državnem jeziku, arhiv sam pa koresponduje le nemški. Vodja arhiva je nastavljen zaupnik internacionalne likvidačne komisije (ki je pa ni več). Vlada, državne in avtonomne oblasti vsake države imajo pravico izposojevati si spise iz arhiva. V posebnem paragrafu je zajamčeno vojnosednemu arhivu upotrebiti material za kriminalistična ali siceršna znanstvena dela. Isto pravico imajo tudi zastopniki poedinih držav.

Ne morem si kaj, da ne zaključim svojega naznanila s tem: Prvo, kar bi pričakovali od vojnosednega arhiva, bi bilo to, da spravi vse spise v red in sicer tako, da napravi seznam onih spiski osebujajo poedine storilce, ki v domovinski državi po njenih amnestijskih ukazih še niso amnestirani. Ta seznam naj bi se priposlal dotični državi. Ves drug material naj se izloči in shrani kakor koli pod starimi označbami, da ga bo moči najti, kolikor ima zgodovinsko ali siceršno znanstveno važnost zase. Vse drugo se lahko uniči. Za statistiko tak material pač nima prave vrednosti.

Prof. dr. Metod Dolenc.

Dąbkowski Przemysław dr.: Dawne prawo polskie a zadania komisji kodyfikacyjnej (Nekdanje pravo poljsko in naloge kodifikacijske komisije). Warszaa, 1920. Str. 18.

To je predavanje, ki ga je imel levovski profesor Dąbkowski dne 23. maja 1920 pri zaključku 6. shoda poljskih pravnikov in ekonomistov v Varšavi. Primerno bo, če o tem predavanju referiram, tem primerneje, ker običajno žal malo zvemo o poljskem političnem in kulturnem življenju.

S propastjo nekdanje poljske države koncem 18. stoletja je bil pretrgan naravni razvoj poljskega prava. S sedanjo obnovo države je nastala naloga, ga iznova ustvariti. V to svrho se je sestavila kodifikacijska komisija, ki je že začela svoje delo. Toda, kakšno naj bo to novo poljsko pravo? Ali se bo naslanjalo na staro poljsko pravo ali bode povsem novo? Mnogi člani komisije vidijo v starem poljskem pravu le zgodovinsko stvar, ki je nanjo gledati s pietetjo, ki pa za bodočnost nima realne vrednosti. Proti temu nazoru je nastopil dr. Dąbkowski v gori omenjenem predavanju. On izvaja: Najlaže se bo novemu pravu dal domači značaj, če ga naslonimo na današnje ljudsko pravo. Ne enkrat se je že opazilo v življenju in literaturi, da se pravni nazori in pojmi poljskega ljudstva razlikujejo načelno od pravnih nazorov in pojmov ostale javnosti. Treba je samo opozoriti na institucijo skupnega rodbinskega lastništva, ki se je med ljudstvom ohranila še do današnjega dne. Kakor je v početku 19. stoletja preporna poljska poezija črpala svoje življenske soke iz ljudstva, tako more v 20. stoletju novo poljsko pravo, če tudi v manjši meri, najti elemente razvoja v ljudskem pravu. To ne bi bilo nič nezaslišanega. Najnovejši nemški kodeks iz l. 1900, švicarski iz l. 1907 sta se od rimskih načel v mnogih ozirih vrnila k načelom domačega germanskega prava. Kako blizu so včasí nazori starih časov modernim teorijam, kaže na pr. slučaj agrarne reforme, ki jo je sklenil poljski državni zbor dne 10. julija 1919: zemljo naj ima samo tisti, ki jo sam obdeluje. Staro poljsko pravo je vsebovalo načelo »bližine«, ki je šlo za tem, da naj bo zemlja v rokah tistih, ki so ji najbližje (ki jo torej tudi sami nailaže obdelujejo, običajno so bili to sorodniki). Če dandanes zahtevamo, da zemlja naj ne bo blago, ki z njim trguje kapital, se vračamo k načelu starega prava, da je zemlja vzeta iz svobodnega obrata (Cerkve in cerkvene institucije, ki jim agrarna reforma jemlje zemljo, si sigurno v bodoče ne bodo mogle nabavljati zemlje). Ljudstvo je vselej v gozdovih imelo nekaj svobode, ki je zadevala v privatno lastnino, a dandanes se podržavljujejo šume, ker jih prav za prav nikdo ne obdeluje, ampak jih — Bog seje. Po starem poljskem pravu se je novi posestnik uvedel na svoje posestvo s posebno instalacijo; vpraša se, če kljub zemljiški knjigi to tudi dandanes ne bi bilo primerno. Nekdanja poljska institucija spravnih sodišč je pustila v ljudstvu hvaležne spomine. Končno opozarja Dąbkowski na pravni jezik, ki bi ne smel prezirati staropoljskih terminov. Faktično je v političnem ustroju nove Poljske obveljal stari »starostva« in »vojevoda« in samo ime države »Rzeczpospolita« (rzecz pospolita = res publica) je vzeto iz zgodovine.

Dr. Fr. Ilešič.

